# РЕЦЕНЗИЯ

**от** доц. д-р арх. Цвета Жекова, катедра „Архитектура и урбанистика“, Архитектурен факултет, ВСУ „Черноризец Храбър“, председател на Научното жури

**ОТНОСНО:** дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

**Тема:** „Ефекти на градските трансформации върху възприятието за сигурност“ („The Effects of the Urban Transformation on the Perception of Security“)

**Докторант:** Сейид Мухаммед Маруф Зортул, докторант в самостоятелна форма на обучение

**Научна област:** 5. Технически науки; **Професионално направление:** 5.7. Архитектура, строителство и геодезия; **Научна специалност / Докторска програма:** „Териториално и ландшафтно устройство и градоустройство“

**Научен ръководител:** доц. д-р арх. Пламен Петров

**Катедра:** „Архитектура и урбанистика“, Архитектурен факултет, ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна

Рецензията е изготвена на основание Заповед № 601 от 29.09.2026 г. на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ за състава на Научното жури и на решението от първото му заседание. Тя има за задача да оцени представения дисертационен труд за публична защита пред Научно жури. Съобразена е със ЗРАСРБ, Правилника към него и нормативните документи на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Предоставените материали са:

- дисертационен труд на английски език;
- автореферат на български език;
- списък на публикациите по темата.

## 1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е написан на английски език и е с обем от 162 страници. Състои се от увод, изложение в три глави, изводи и препоръки, списък с използвана

литература и четири приложения (4 страници). Уводът съставлява **Глава 1**, а изводите и препоръките – Глава 5. Препоръките са в две направления: към практиката на градоустройственото планиране и органите на управление и за бъдещи научни изследвания. Основният текст съдържа 25 таблици и 33 фигури. Списъкът с използвана литература включва 134 заглавия на английски и турски език.

Структурата е логична и следва приетия модел за емпирично изследване. Разсъждението води от общите понятия за града, урбанизацията и градската трансформация към конкретен казус – проекта за градска трансформация на квартал Фикиртепе в район Кадъкьой, Истанбул. След това изследването преминава към едно теренно анкетно проучване със 131 анкетирани и интерпретацията на резултатите от него.

**Глава 1** представя уводната част на дисертацията, като изяснява актуалността на темата; изследователския проблем; обекта и предмета; целите и задачите; хипотезите; методологичния подход; научните новости и структурата на изследването.

**Глава 2** разглежда понятийния апарат на градската трансформация и нейните методи. Проследява историческото и нормативното развитие на процеса в Турция от 1923 г. до днес. Анализира петте му измерения: физическо, екологично, социално, икономическо и правно-административно. Проучва и представя понятието за възприятие за сигурност. Подробно са проследени устройствената, правната и институционалната история на проекта за Фикиртепе в периода 2005–2021 г. Главата завършва с установяване на пропуски и нерешени въпроси в съществуващата научна литература.

**Глава 3** описва методиката на изследването, която следва точна логична последователност. Изследването е количествено и се основава на корелационен модел. Целевата група обхваща пълнолетните жители на Фикиртепе, а извадката включва 131 доброволни участници. Данните са събрани чрез теренна анкета лице в лице с демографски въпросник и три петстепенни скали от тип Ликерт. Всеки анкетиран оценява три неща: съществуващото положение на квартал Фикиртепе, съществуващото положение на район Кадъкьой, в който кварталът е разположен, и очаквания резултат от трансформацията на същия квартал. Трите оценки се сравняват помежду си за едни и същи анкетирани. Обработката започва с проверка на надеждността и нормалността на данните. Следват сравнения по демографски признаци, сравнение на трите скали и анализ на връзките между демографските групи и оценките. Главата завършва с допусканията и ограниченията на изследването.

**Глава 4** представя емпиричното изследване и анализа на данните. Тя включва описателна статистика като честотни разпределения, средни стойности и стандартни

отклонения. Чрез нея са организирани, обобщени и представени визуално данните и характеристиките на конкретната извадка – нейната структура и оценките по трите скали. Освен нея главата включва и тестове за установяване на различия по демографски признаци. Включва още теста на Фридман за сравнение на трите скали. Чрез този непараметричен тест е направена проверка дали оценките на едни и същи анкетирани за Фикиртепе, Кадъкьой и проекта за трансформация се различават значително. Приложени са също така рангова корелация на Спирман за връзките на образованието, дохода и продължителността на пребиваване с оценките и хи-квадрат тест за независимост по същите признаци. Главата завършва с подробна интерпретация на резултатите от емпиричното изследване.

**Глава 5** обобщава основните резултати и проверява хипотезите на изследването. Основната хипотеза предполага, че демографските характеристики на жителите влияят върху възприятието им за сигурност и за пространствената среда. Тя се проверява чрез подхипотези за отделните променливи: подхипотезата за пола се отхвърля напълно, тези за възрастта, месечния доход и образованието се потвърждават, а тази за продължителността на пребиваване се потвърждава частично – за оценката на съществуващото положение, но не и за оценката на проекта за трансформация. Главата формулира теоретични и практически изводи от резултатите и предлага препоръки за проектантската практика в областта на градоустройството, както и за бъдещи научни изследвания.

Като общо впечатление, дисертационният труд съдържа обширна теоретична част, която осигурява широк контекст за емпиричното изследване. Също така обемът и структурата на разработката са в пълно съответствие с изискванията за дисертационен труд.

## 2. АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ, ЦЕЛ, ЗАДАЧИ И ХИПОТЕЗА

Темата е актуална и значима за теорията и практиката на градоустройството. В Турция сеизмичният риск се използва като основен аргумент за мащабната подмяна на сградния фонд. Това се случва особено след земетресението в Мармара от 1999 г. и приемането на Закон № 6306 за трансформация на зоните под риск от бедствия. Тези процеси преустройват жизнената среда на голяма част от градското население. Нагласите на самите жители са изследвани доста по-малко от правните, икономическите и физическите аспекти на процеса.

**Обект** на изследване е процесът на градска трансформация и неговата социално-пространствена динамика. Териториалният обхват включва квартал Фикиртепе и район Кадъкьой, Истанбул. **Предмет** на изследване е въздействието на този процес върху възприятието за сигурност на жителите. Предметът обхваща физическата безопасност, социалната среда, инфраструктурната пригодност и сеизмичната устойчивост. Обектът и предметът са коректно разграничени.

Изборът на Фикиртепе за **териториален обхват** на изследването е добре обоснован. Това е един от най-мащабните и най-оспорваните проекти за градска трансформация в Истанбул. Процесът там продължава повече от едно десетилетие. Това позволява нагласите да бъдат изследвани, докато промяната е в ход. Проблематиката е приложима и извън Турция, включително за процесите на обновяване на масовото жилищно строителство в България.

**Целта** е да се установи влиянието на градската трансформация върху възприятието за сигурност. Трябва също да се провери дали тази връзка се променя според демографските характеристики. За постигане на целта са поставени четири последователни задачи:

1. да се определи възприеманата степен на обезпеченост на квартал Фикиртепе и на район Кадъкьой по десет градоустройствени показателя: сигурност; образователни, здравни и религиозни сгради (социална инфраструктура); паркиране, движение и транспорт, улици и тротоари (транспортна инфраструктура); зелени площи и паркове; техническа инфраструктура; сеизмична устойчивост на сградите;
2. да се определи нивото на сигурност, устойчивост и качество на средата, което жителите очакват от проекта за градска трансформация;
3. да се установи дали тези оценки се различават според пол, възраст, семейно положение, образование, доход и продължителност на пребиваване;
4. да се интерпретират установените различия чрез понятията за пространствена несправедливост, привързаност към мястото и елитни райони.

Задачите са логично свързани с целта и съответстват на структурата на емпиричното изследване. Общата хипотеза предполага статистически значими разлики във възприятията според демографските променливи. В автореферата тя е конкретизирана чрез пет подхипотези, които са статистически проверими. Дисертационният труд би спечелил, ако подхипотезите са формулирани в началото с очаквания резултат и по-късно теоретично обосновани.

## 3. ПОДХОД И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ. ОБОБЩЕНИЕ НА ОСНОВНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

Методиката на изследването включва количествен анализ на данни от теренна анкета лице в лице със 131 участници. Най-ценният методически елемент е сравнението в рамките на един и същ анкетиран. Всеки анкетиран оценява съществуващото положение на квартала, на по-широкия район и очакваното състояние след трансформацията. Така разликата между съществуващото положение и очаквания резултат се измерва за един и същ човек.

Вътрешната съгласуваност на скалите е проверена с коефициент алфа на Кронбах (0,905–0,920). Изборът между параметрични и непараметрични тестове е обоснован с тестове за нормалност. Приложен е широк набор от методи:

- t-тест за независими извадки и еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA);
- тест на Фридман с множествени сравнения по Дън;
- рангова корелация на Спирман;
- хи-квадрат тест за независимост.

Резултатите са представени нагледно чрез таблици и графики. Това свидетелства за добра подготовка на докторанта в областта на приложната статистика.

Основните резултати са ясни и убедителни:

- **Оценките са подредени последователно.** Фикиртепе е оценен най-ниско, Кадъкьой заема междинно положение, а очакваният резултат от проекта за трансформация – най-високо. Тази тенденция се констатира както по отношение на сигурността, така и при повечето градоустройствени показатели.
- **Сеизмичният риск е основен аргумент в полза на трансформацията.** Сеизмичната устойчивост на сградите във Фикиртепе и в Кадъкьой е оценена еднакво ниско, а на проекта – най-високо.
- **Доходът има връзка с оценките за инфраструктурната обезпеченост и сеизмичната безопасност.** Връзката е умерена и се наблюдава при оценяването на съществуващото положение, както и при очаквания резултат от проекта.
- **Различията между демографските групи намаляват при оценката на проекта за трансформация.** Това важи най-вече за групите с различно образование и с различна продължителност на пребиваване и то само за някои показатели. Интерпретацията на докторанта се опира на концепцията за

хегемонно пространствено решение (spatial fix) и на концепцията за елитни жилищни анклави (elite localities).

Изследването свързва резултатите с актуалната турска литература за градоустройствено развитие на Истанбул. Това показва, че авторът познава съвременната проблематика по темата. При бъдещо развитие на темата бих препоръчала изводите за затворените жилищни комплекси, привързаността към мястото и мобилността на населението да бъдат подкрепени с пряко измерване – например с валидирани скали и с проучване на напусналите квартала жители.

## 4. НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

Докторантът формулира **научно-теоретични, научно-приложни и приложни** приноси, които съответстват на характера на получените резултати от изследването:

**Научно-теоретични приноси**

1. Предложена е интерпретативна понятийна рамка „градска умора“. Тя описва кумулативния ефект от продължителната несигурност, липсата на адекватно обслужване и инфраструктура върху нагласите за градска трансформация. Получени са първите емпирични данни в нейна подкрепа. Такива са най-ниските оценки на жителите със средна продължителност на пребиваване.
2. Установени са слаби до умерени връзки между социално-икономическия статус и оценката за инфраструктурна обезпеченост и сеизмична безопасност. Това е количествено потвърждение на тезите за социално-пространствената неравнопоставеност при мегапроектите за градска трансформация. Приносът има потвърдителен характер.

**Научно-приложни и приложни приноси**

3. Предложен и апробиран е сравнителен тристепенен подход. С него се оценяват съществуващото положение на квартала, на заобикалящия район и проекта за трансформация от едни и същи анкетирани граждани. Подходът може да бъде усъвършенстван чрез унифициране на твърденията в трите скали. Той е приложим за други зони, в които трансформацията е обявена, но не е завършена.
4. Обобщена е и е систематизирана плановата, правната и институционалната хронология на проекта за градска трансформация на Фикиртепе за периода 2005–2021 г. Това е полезен източник за сравнителни изследвания.

5. Формулирани са препоръки към планиращите органи и администрациите. Те се отнасят до участието на жителите, прозрачното информиране за изискванията за сеизмична устойчивост на сградите и балансираното осигуряване на социална и техническа инфраструктура.

Приносите са лично дело на докторанта и са в областта на докторската програма. В цялост дисертационният труд обогатява градоустройствената теория и практика с установените връзки между демографските характеристики на жителите и техните оценки и дава възможност за прилагането на описаната методика и извън Турция.

## 5. ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ И АВТОРЕФЕРАТА

По темата на дисертацията са представени пет публикации от периода 2023–2026 г. И петте са на английски език и са в съавторство с научния ръководител. Докторантът е първи автор във всички. Публикациите са както следва:

- три доклада на международни научни конференции в София, Коня и Варна;
- статия в сп. „Engineering Sciences“ на БАН;
- статия в електронното списание на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Публикациите отразяват основни резултати от изследването и са апробирани пред научната общност. Представянето им на различни форуми представлява естествено развитие на темата в хода на обучението.

Авторефератът е с обем 50 страници и е композиран съгласно изискванията. Той отразява структурата и основните резултати на дисертацията. Като синтезирано изложение на дисертацията, той прецизира формулирането на хипотезите, ограниченията и препоръките.

## 6. БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

Бележките са насочени основно към бъдещата работа на докторанта и към публикуването на резултатите.

1. **Анализ на допълнителни фактори.** В бъдещата работа е препоръчително да бъдат анализирани и факторите, които в настоящото изследване не са измервани пряко: затворените жилищни комплекси, привързаността към мястото и мобилността на населението. За целта могат да се разработят валидирани скали за възприемана безопасност и привързаност към мястото. Изследването може да обхване и жителите, напуснали квартала.

2. **Статистически анализ и интерпретация.** Препоръчвам преди публикуване статистическите резултати да бъдат прецизно проверени, тъй като част от отчетените стойности не съответстват на представените описателни данни. Резултатите за много малките подгрупи е по-добре да се представят описателно. Трите скали използват различни типове отговори и това следва да се отчита при сравняването на средните стойности. Тъй като анкетата е еднократна, изводите за причинно-следствените връзки да бъдат формулирани по-предпазливо.
3. **Обхват на бъдещите изследвания.** При евентуално продължение на темата препоръчвам времевият обхват на изследването да се увеличи, като се отчетат и земетресенията от февруари 2023 г. и влиянието им върху възприятието за сеизмичния риск. По преценка на автора тематичният обхват също може да бъде разширен в областта на възприятието за сигурност, която заема централно място в дисертацията. Изследването на класическите концепции за „защитено пространство“ (defensible space, О. Нюман), „очи на улицата“ (eyes on the street, Дж. Джейкобс), предотвратяване на престъпността чрез проектиране на средата (CPTED, Р. Джефри) би обогатило значително разработката.

## 7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Сейид Мухаммед Маруф Зортул разглежда актуален проблем на съвременното градоустройство. Това е възприятието на жителите за сигурност и качеството на обитаване след мащабна градска трансформация с цел осигуряване на сеизмична устойчивост. Трудът съдържа собствено емпирично изследване, като докторантът е приложил разнообразен статистически апарат и е интерпретирал резултатите в контекста на съвременната научна литература. Това показва, че може да формулира изследователски проблем, да организира теренно изследване и да извлича изводи с приложна стойност.

Бележките и препоръките не поставят под съмнение ценността на труда. Те очертават посоки за неговото бъдещо развитие и публикуване.

Дисертационният труд, авторефератът и публикациите отговарят на изискванията на ЗРАСРБ (ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г. и последвали изменения и допълнения), Правилника към него и нормативните документи на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Въз основа на изложеното давам **положителна оценка** на дисертационния труд. Предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на **Сейид Мухаммед Маруф Зортул**

образователната и научна степен **„доктор“** в Научна област 5. „Технически науки“, Професионално направление 5.7. „Архитектура, строителство и геодезия“, Научна специалност (Докторска програма) „Териториално и ландшафтно устройство и градоустройство“.

Дата: 10.11.2026 г.

гр. Варна

Рецензент:

доц. д-р арх. Цвета Жекова